

*О.І. Башинський, канд. техн. наук, доцент, М.З. Пелешко, канд. техн. наук, В.Й. Кузиляк
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)*

КУЛЬТОВІ СПОРУДИ - ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ: ПОЖЕЖНА НЕБЕЗПЕКА ТА СУЧАСНИЙ СТАН ПРОТИПОЖЕЖНОГО ЗАХИСТУ

Розглянуто проблему пожежної безпеки культових споруд, зокрема проблему знищення вогнем дерев'яних церков, та показано можливість її розв'язання шляхом об'єднаних зусиль – влади, громадськості, духовенства. За результатами аналізу статистичних даних про пожежі в храмах України висвітлено основні причини їх виникнення. Проаналізовано основні проблемні питання протипожежного захисту культових споруд в процесі їх експлуатації. Ставляться питання про відповідальність щодо контролю та нагляду у сфері пожежної безпеки на цих об'єктах.

Ключові слова: культова споруда, протипожежний захист, пожежа, пожежна безпека, відповідальність, культурна та духовна спадщина.

Постановка проблеми. На території України є майже 14,4 тис. культових споруд: храми, собори, церкви, каплиці, хрещальні, дзвіниці тощо. За даними статистики, щороку виникає близько 30 пожеж в культових спорудах. У відсотковому відношенні це менше 1% від загальної кількості пожеж, що виникають в Україні протягом року. Але, навіть, за такої нібито невеликої кількості пожеж, матеріальні, духовні та історично-культурні втрати від них для України є досить відчутними, вони мають резонансний характер для суспільства.

У період з 1992 року по 2012 рік в приміщеннях релігійних споруд у Львівській області виникло 90 пожеж. Протягом цього часу багато церков знищено повністю, в основному це релігійні споруди, що несуть історичну цінність й збудовані в 15-16 ст. Необхідно зазначити, що за останні 5 років в храмах Львівщини виникло 22 пожежі, в 14 випадках їх повністю знищено вогнем. Отож людям треба роз'яснювати, як охороняти дерев'яні храми, які нові технічні засоби допоможуть у цій справі.

Мета роботи. На основі аналізу стану пожежної безпеки культових споруд внести пропозиції щодо розв'язання проблемних питань у збереженні культурної і духовної спадщини.

Виклад основного матеріалу. Українська сакральна дерев'яна спадщина потерпає від багатьох чинників, у першу чергу, людського. Надзвичайність подій останніх років, коли сталися на території Львівської області ряд пожеж, що призвели до цілковитого знищення дерев'яних церков, пам'яток архітектури національного та місцевого значення, спричинила

великий резонанс серед громадськості, загострила надзвичайно болючу проблему збереження пам'яток дерев'яної сакральної архітектури.

Старі дерев'яні церкви мають свій неповторний вигляд — знак високої майстерності, який втрачається. Це свідки минулого часу, який уже ніколи не відтвориш. Це шедеври народного мистецтва, за якими ми можемо найкраще судити про обличчя і душу українців. Це наша оригінальна творчість. Це те, чим ми є неповторними у світі.

З давніх часів церква завжди була центром релігійного, мистецького і культурного життя громад, і кожна громада намагалася зробити так, щоб її церква була найкращою. Для святинь завжди працювали найкращі митці: архітектори, скульптори, маляри і тому церква є надзвичайно важливим чинником для духовного життя нашого народу.

Перевірка сакральних споруд потребує досить великої уваги з боку громадськості, адже щорічно внаслідок пожеж держава втрачає декілька церков і, як показує статистика, у переважній більшості через необережне поводження з відкритим вогнем та порушення в облаштуванні електромереж.

На території області розташовано 1953 релігійні споруди, серед них – 782 є пам'ятками архітектури, з них 282 – національного значення, 500 – місцевого значення. Особливе місце в історико-культурній спадщині області займають пам'ятки дерев'яної сакральної архітектури, на території області – 490 церков та 207 дзвіниць. Однією з таких пам'яток архітектури є церква св. Юра в м. Дрогобичі (рис.1).

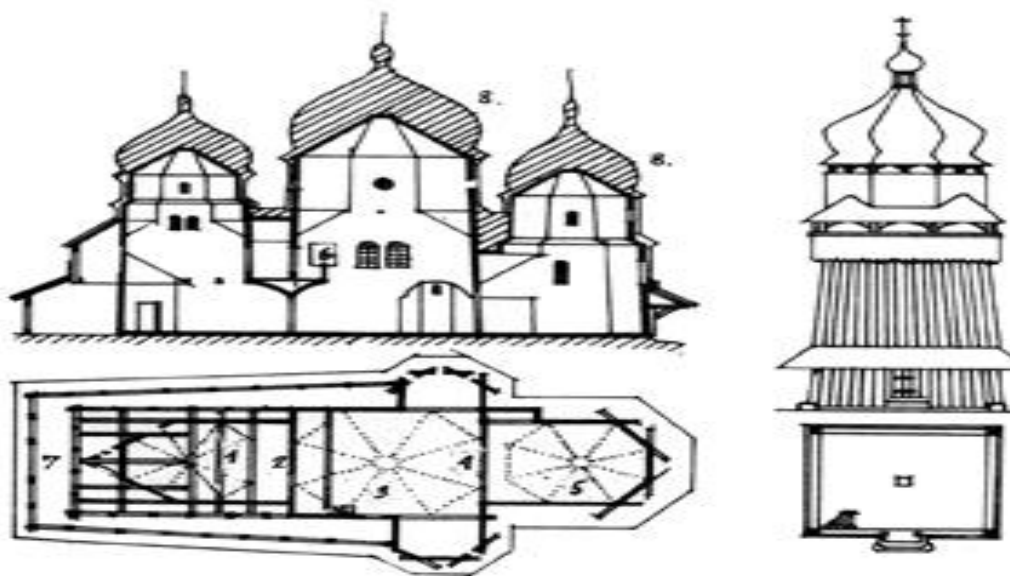

Рис. 1. Дрогобич (Галичина). План і розріз церкви св. Юра та план і фасад дзвіниці (XVII ст.): 1 – бабинець; 2 – просвіт; 3 – нава; 4 – іконостас; 5 – вітвар; 6 – хори; 7 – опасання; 8 – бані.

Найбільша кількість пам'яток дерев'яної архітектури знаходиться в Сколівському (46), Яворівському (44), Старосамбірському (42), Жидачівському (39) районах Львівської області [8].

Викликає занепокоєння сучасний стан організації належного догляду та утримання церков, виконання вимог чинного законодавства, зокрема в дотриманні протипожежних заходів, запропонованих у приписах органів держтехногенбезпеки.

Залишаються невиконаними 69% протипожежних заходів, запропонованих приписами органів державного пожежного нагляду, термін виконання яких вийшов.

На рисунку 2 наведена статистика найпоширеніших причин пожеж в храмах України за даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) [9].

Рис. 2. Статистика пожеж у храмах України

За результатами перевірок, найпоширенішими недоліками в протипожежному захисті культових споруд, які стосуються їх технічного оснащення є відсутність або несправність автоматичної пожежної сигналізації; невідповідність електромережі вимогам правил влаштування електромереж; неналежне забезпечення об'єктів первинними засобами пожежогасіння; відсутність на сакральних спорудах блискавкозахисту, а також запасів води для цілей пожежогасіння. Реальним фактором виникнення пожеж є використання в приміщеннях культових споруд відкритого вогню у вигляді свічок при наявності великої кількості дерев'яних поверхонь. В більшості споруд дерев'яні конструкції не оброблені вогнетривким розчином.

Наслідки пожежі дерев'яної церкви з необробленою деревиною купольної частини Преподобної Параскеви в селі Климашівці на Хмельниччині, вік якої становив 227 років показано на рисунку 3.

Рис. 3. Інтер'єр церкви після пожежі

Незважаючи на статус пам'ятки, який потребує отримання дозволу органів охорони культурної спадщини на проведення будь-яких робіт та погодження проектної документації, реставраційних завдань, релігійні громади нехтують цією вимогою, проводять самовільні ремонтні роботи не усвідомлюючи, що такі дії спотворюють пам'ятки та сприяють їх руйнуванню, призводять до безповоротних втрат їх історичної автентичності, а в деяких випадках – до пожеж.

Ремонтуючи пам'ятки архітектури, у переважній більшості випадків, будівельні організації, реставратори не прислухаються до порад фахівців, проводять ремонт не враховуючи вимог пожежної безпеки.

Необхідно зауважити, що дуже багато залежить і від органів місцевого самоврядування. Місцева влада не завжди усвідомлює, що пам'ятки є не тягарем для місцевого бюджету, а значимою архітектурною спорудою.

Окрім цього, через економічну скруту держава не в змозі забезпечити відповідний нагляд за пам'ятками дерев'яної архітектури. Одна з причин - відсутність можливості контролю за дотриманням пам'ятко-охоронного законодавства, ведення обліку пам'яток, надання відповідних дозволів на місцях.

Це ускладнює вчасне реагування при порушенні (виконання самовільних робіт, відхилення від погодженої документації тощо), що призводить до пошкодження пам'яток або їх елементів, нівелювання їх цінності, а то й до повної втрати пам'ятки. А покладання

обов'язків щодо охорони об'єктів культурної спадщини на районні відділи культури чи відділи архітектури є недоцільним через відсутність у їх, у край малочисельних штатах, відповідних фахівців.

В 2009-2010 роках на об'єкти сокральних споруд Львівської області виділено 900,0 тис. грн. на здійснення протипожежної обробки дерев'яних конструкцій. Роботи проведені у 125-и церквах та дзвіницях. На монтаж і встановлення систем пожежної сигналізації у пам'ятках сакральної архітектури використано 565,0 тис. грн. Такі системи встановлені у 52 церквах. Крім цього, у двох церквах (у с. Потелич Жовківського р-ну та с. Матків Турківського р-ну), як номінантах до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, встановлено дві системи пожежогасіння. 14 червня 2010 року під час сильної зливи блискавка влучила в будівлю церкви Успіння Пресвятої Богородиці в селі Матків Турківського району і виникло займання, однак спрацювала система автоматичного пожежогасіння, що і врятувало храм. Очевидно, що в подальшому, при виділенні коштів на протипожежні заходи, необхідно основну увагу приділяти на встановлення таких систем.

Заслугує окремої уваги визначення правової основи забезпечення пожежної безпеки серед настоятелів церков. Настоятелями мають бути призначені особи, відповідальні за дотримання протипожежного режиму в культових спорудах, які також відповідатимуть за утримання у справному стані та експлуатацію інженерних систем протипожежного захисту.

Правила пожежної безпеки для культових споруд визначили правові основи забезпечення пожежної безпеки. Встановлені цими правилами вимоги є обов'язковими для настоятелів та їх канонічних підрозділів (єпархій, монастирів, парафій), які мають правоздатність юридичної особи.

Проте які раніше були експропрійовані державою і підлягають поверненню їм у власність відповідно до зобов'язань України перед Радою Європи на даних об'єктах не визначили статус відповідальності за стан пожежної безпеки.

Втім, важливо відзначити, що правила пожежної безпеки не визначають відповідальність щодо контролю та нагляду у сфері пожежної безпеки на таких об'єктах.

Настоятелями культових споруд або особами, відповідальними за дотримання протипожежного режиму, має проводитися контроль за дотриманням належного рівня протипожежного режиму територій навколо культових споруд та їх приміщень, а також мають проводитися інструктажі з питань пожежної безпеки із служителями культових споруд.

Конкретні вимоги та заходи щодо забезпечення пожежної безпеки на культових об'єктах викладено в наказі МНС України від 18.05.2009 року № 339 відповідно до Закону

України «Про пожежну безпеку» та Державної цільової соціальної програми забезпечення пожежної безпеки на 2012-2015 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України 27 червня 2012 року № 590, [4,6].

Необхідно в стислі терміни взяти на облік всі дерев'яні пам'ятки архітектури як державного, так і місцевого значення. З цією метою необхідно створити в кожному районі з числа громади групи відповідальних людей для перевірки стану збереження пам'яток дерев'яної сакральної архітектури. Мета – визначення технічного стану споруд, дотримання протипожежних заходів, умов збереження культурних цінностей, дотримання вимог органів охорони культурної спадщини, наявність охоронних договорів.

Запорукою захисту церков мають стати угоди між церковними комітетами та місцевими радами. Користувачі унікальних будівель мають мати охоронні зобов'язання і чітко визначену особисту відповідальність.

Аналіз статистичних даних про пожежі в культових спорудах свідчить, що кожна третя з них супроводжувалася горінням дерев'яних конструктивних підкупольних елементів.

Гасіння пожеж в культових спорудах ускладнюється їх об'ємно-планувальними та конструктивними особливостями, а саме: відсутністю можливості доступу пожежно-рятувальних підрозділів до підкупольного простору, висотою розташування куполу (як правило більше 10 м), наявністю стилобатної частини (бокові куполи, прибудовані будинки, приміщення), відсутністю вогнезахисту дерев'яних елементів церков.

Відповідно до п. 3.2.5 Правил пожежної безпеки для культових споруд, дерев'яні елементи конструкцій культових споруд (колони, стіни, перекриття, несучі конструкції хорів, інші несучі конструкції, огорожувальні конструкції, сходи та марші сходових кліток, куполи), крім споруд V ступеня вогнестійкості, необхідно обробляти засобами вогнезахисту, які забезпечують I групу вогнезахисної ефективності за ГОСТ 16363-98 "Средства огнезащиты для древесины. Методы определения огнезащитных свойств". Враховуючи історичну цінність таких споруд пропонуємо застосувати технологію вогнезахисного покриття для церков V ступеня вогнестійкості, яка б дала змогу збільшити межу вогнестійкості конструкцій, зменшити максимальну межу поширення вогню по них і зберегти архітектурну цінність таких будівель для нащадків [4,5,7].

Перелік знищених церков вражає. З кожним роком він стає все більшим. Необхідно підготувати список пам'яток архітектури, що перебувають у незадовільному або аварійному стані і потребують проведення першочергових протиаварійних і ремонтно-реставраційних робіт. Якщо не буде вжито кардинальних заходів щодо цих об'єктів то, найближчим часом вони перейдуть до іншого переліку – переліку втрачених пам'яток.

Висновок. Таким чином, культові споруди належать до пожежонебезпечних будівель і є об'єктами з масовим перебуванням людей. Ці споруди зазвичай становлять історичну, культурну, архітектурну та духовну цінність. Особливостями пожежної небезпеки культових споруд є те, що в них використовується відкритий вогонь: свічки, факели, світильники, а також є підземні приміщення зі складним плануванням, без систем вентиляції. Крім цього, стародавні культові споруди переважно зведені з використанням дерев'яних матеріалів. Пожежі, що виникають у таких спорудах, є резонансними, завдають як матеріальних, так і великих духовних втрат державі та суспільству [3].

Список літератури:

1. Закон України «Про пожежну безпеку».
2. ДСТУ 22-72:2006 «Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять».
3. ДБН В.2.2-9-2009 «Будинки і споруди. Громадські будинки та споруди. Основні положення».
4. Наказ МНС України від 18.05.2009 року №339 Правила пожежної безпеки культових споруд.
5. ДБН В.1.1-7-2002 «Захист від пожежі. Пожежна безпека об'єктів будівництва».
6. Державна цільова соціальна програма забезпечення пожежної безпеки на 2012-2015 роки/ постанова Кабінету Міністрів України від 27 червня 2012 року N 590.
7. ГОСТ 16363-98 "Средства огнезащиты для древесины. Методы определения огнезащитных свойств".
8. Коцев'як С. Порадник з питань захисту сакральних об'єктів / С. Коцев'як, П. Огородзкі, Я. Рулев'ич. – Львів, 2008. – 224 с.
9. Статистичні дані УкрНДЦЗ.